

4. Концепція технологічної освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів України (схвалена Всеукраїнською асоціацією наукових та практичних працівників технологічної освіти) / О.М. Коберник, М.С. Корець, В.М. Мадзігон і ін. – К. : Науковий світ, 2014. – 19 с.

5. Кузьминський А.І. Педагогіка : підручник / А.І. Кузьминський, В.Л. Омеляненко. – К. : Знання-Прес, 2003. – 418с.

6. Стешенко В.В. Зміст трудового навчання (технологій) на наукову основу / В.В. Стешенко // Трудова підготовка в сучасній школі. – 2013. – № 3. – С. 2-5; Стешенко В.В. Першочергове завдання з удосконалення трудового навчання учнів / В.В. Стешенко // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2013. – №10. – С. 13-15.

7. Терещук А.І. Методика організації проектної діяльності старшокласників з технологій : метод. посіб. / А.І. Терещук, С.М. Дятленко. – К. : Літера ЛТД, 2010. – 128 с.

8. Тхоржевский Д.А. Методика трудового обучения и общетехнических дисциплин : учеб пособие / А.С. Лында, Е.И. Бланк, А.Г. Дубов и др.; под ред. Д.А. Тхоржевского. – М. : Просвещение, 1982. – 286 с.

Г. Цибулько

кандидат педагогічних наук, доцент, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

О. Будаговська

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Донецького інституту ринку та соціальної політики

УДК 37.013.73:530.192(470+571)”20”

СУТЬ ТА ОСОБЛИВІСТЬ ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ ПРЕДСТАВЛЕНИХ У ПРАЦЯХ РОСІЙСЬКИХ УЧЕНИХ НАПРИКІНЦІ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОРІЧЧЯ

В статті досліджується підґрунтя, становлення, та розвиток інноваційного синергетичного напрямку філософсько-педагогічної думки в педагогіці Росії наприкінці ХХ – початку ХХІ століття. З’ясовано, що теоретики освітніх реформ (педагоги, філософи, соціологи, політологи, психологи) звертаються до теорій неврівноваженості та хаосу для пояснення сутності процесів, що відбуваються.

Ключові слова: педагогіка, синергетика, синергетичний напрямок, синергетичний підхід, синергетична теорія.

Г. Цибулько

кандидат педагогических наук, доцент, ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

Е. Будаговская

кандидат педагогічних наук, старший преподаватель кафедры социально-гуманитарных дисциплин Донецкого института рынка и социальной

політики

СУТЬ И ОСОБЕННОСТИ ФИЛОСОФСКО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВЗГЛЯДОВ ПРЕДСТАВЛЕННЫХ В ТРУДАХ РУССКИХ УЧЕНЫХ В КОНЦЕ XX – НАЧАЛЕ XXI СТОЛЕТИЯ

В статье исследуются предпосылки, становление и развитие инновационного синергетического направления философско-педагогической мысли в педагогике России в конце XX – начале XXI столетия. Установлено, что теоретики образовательных реформ (педагоги, философы, социологи, политологи, психологи) обращаются к теории неуровновешенности и хаоса для пояснения сущности происходящих процессов.

Ключевые слова: педагогика, синергетика, синергетическое направление, синергетический подход, синергетическая теория.

G. Tsybulko

Ph.D., Associate Professor, SHEI «Donbass State Pedagogical University»

E. Budagovsky

Candidate pedagogichnih sciences, senior lecturer in social and humanitarian disciplines Donetsk Institute Rink and Social Policy

THE ESSENCE AND PECULIARITIES OF THE PHILOSOPHICAL AND PEDAGOGICAL VIEWS IN THE WORKS OF RUSSIAN SCIENTISTS IN THE LATE XX-TH – EARLY XXI-ST CENTURY

The background, becoming and development of the innovative synergetic direction of philosophical-pedagogical thought in Russian pedagogical science in the end of XX – beginning of XXI century is determined in the article. It is found out that educational reform theorists (educators, philosophers, sociologists, political scientists) refer to the theory of unbalance and chaos for current processes essence description.

Keywords: pedagogic, synergetic, synergetic direction, synergetic approach, synergetic theory.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасне суспільство характеризується перманентними змінами, що були викликані інтенсивними процесами інформатизації, інтеграції, глобалізації та, водночас, диференціації, що стосуються практично всіх його сфер. У цих умовах об'єктивного зростання невизначеності, швидкоплинності, множинності та складності знань їхня роль у розвитку суспільства надзвичайно – і також об'єктивно – зростає. Освіта стає провідним фактором подальшого прогресу суспільства, оскільки впливає на його базові характеристики, створює матеріально-технічну, моральну і в цілому культурну основу, формує інтелектуальну еліту націй. Не випадково, на Конгресі ЮНЕСКО з питань освіти (1998 р.), в якому взяли участь представники всіх країн – членів Організації Об'єднаних націй, XXI століття, що тоді насувалося в часі, було визначено як «століття освіти»,

«століття гносеократії». Це слід розуміти так, що лідерство і володарювання в сучасному світі буде все більше залежати від людей і націй знаючих, інформованих, освічених, і їм належати. З іншого боку, стає зрозумілим, що неосвічені нації не мають і не можуть мати майбутнього. Звідси з'являються нові концептуальні положення, що стають сутнісними, а значить і визначальними для модернізаційних і реформаційних перетворень в освітній галузі.

Формулювання цілей статті. Мета статті дослідити й розкрити суть та особливість філософсько-педагогічних поглядів у межах інноваційного синергетичного напрямку, представлених у працях російських учених наприкінці ХХ – початку ХХІ сторіччя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові праці, присвячені синергетичному напрямку філософсько-педагогічної думки в Росії, почали видаватися з кінця ХХ століття. На цей відрізок часу носіями філософсько-педагогічної думки були широко відомі вчені, які вивчали сутність педагогічної реальності з філософських позицій. Серед них філософи, педагоги, психологи: І. Андрєєв, В. Бондар, М. Боритко, Л. Ваховський, К. Вентцель, Л. Виготський, Д. Вількєєв, Т. Вороніна, Б. Всесвятський, Б. Гершунський, С. Гессен, Е. Гусинський, В. Давидов, В. Загвязинський, Л. Занков, В. Зінченко, Е. Ільєнков, Г. Костюк, В. Краєвський, В. Кремень, В. Курило, О. Леонтєв, І. Лернер, М. Махмутов, О. Новіков, О. Савченко, І. Сवादковський, М. Скаткін, В. Сластьонін, Б. Райков, Ю. Турчанінова, С. Шацький, Г. Щедровицький та багато інших. Синергетичний підхід у педагогіці активно обговорюється в останні роки і російськими, і українськими, і зарубіжними вченими, серед яких В. Аршинов, М. Богуславський, В. Віненко, О. Вознюк, Н. Грищенко, В. Ігнатова, О. Князева, Б. Коротяєв, С. Курдюмов, К. Майнцер, Т. Назарова, І. Пригожин, В. Шаповаленко, М. Таланчук, М. Федорова, Г. Хакен та ін. Це праці вчених, у поглядах яких спостерігається багато як спільного, так і відмінного.

Виклад основного матеріалу. Освітні концепції Росії, що з'явилися наприкінці ХХ – початку ХХІ століття як відповідь на вимоги часу (у загальноприйнятій сьогодні термінології видатного англійського історика А. Тойнбі – «відповідь» на «виклики») стали підґрунтям для створення нової освітньої парадигми, яка значною мірою є й певним зразком для інших країн пострадянського простору. Це становище обумовлене тим, що, по-перше, ще з радянських часів Москва була найпотужнішим центром педагогічної науки, і така тенденція її розвитку залишається як певна наукова традиція, та, по-друге (звичайно ж, пов'язане з першим), залишається також значною роль російської мови, що відіграла й продовжує виконувати функцію міжнародного спілкування, у тому числі і в її – педагогічної науки – розвитку й після 1991 року. Останнє є

обумовленим не тільки її поширеністю в країнах колишнього СРСР, а також і високим міжнародним статусом російської мови як однієї з офіційних мов ООН.

Головною ознакою зазначеної наукової парадигми як моделі постановки та вирішення проблем у межах певної філософсько-методологічної традиції можна вважати факт світоглядного та ідейно-наукового протистояння так званій лінійній каузальності класичної науки Нового часу (що переважала в попередні часи і значною мірою впливає на освітні процеси й сьогодні) у процесі сучасних трансформаційних змін. Ця позиція, що знаходиться в педагогічній науці в стадії становлення, витікає з розуміння й тлумачення кожної події як такої, що є водночас і причиною, і наслідком події іншої, а також частиною безперервної взаємодії цих подій та їх взаємного впливу. Звідси, заперечуючи абсолютну перевагу принципу сталості та непроникненості й відповідного розуміння стабільності, і проповідуючи ідею складного, переривчастого характеру змін, теоретики освітніх реформ (педагоги, філософи, соціологи, політологи, психологи) звертаються до теорій неврівноваженості та хаосу для пояснення сутності процесів, що відбуваються. В межах синергетичного підходу, який стає одним з провідних як методологічний принцип пояснення процесуальності та подієвості, набуло розповсюдження поняття хаосу в сучасному розумінні як початкового нагромадження різноманітних елементів у межах окремої сфери, що спеціально визначається. Сьогодні, як зазначає відомий у світі чилійський біолог та філософ Ф. Варела, склалися «нові уявлення про хаос як спосіб самооновлення», і в сучасній російській філософії освіти хаос тлумачиться не як зло чи то навіть фактор руйнування, що природним чином витікає з традиційного європейського культурно-смыслового контексту античного (давньогрецького) походження, а як «сила, що виводить на атрактор, на тенденцію самоструктурування нелінійного середовища» [2].

Саме в контексті цих поглядів освітні системи розглядаються як нелінійні, складні, трансформативні, адаптивні, що потребує вирішення багатьох проблем, головною з яких є відповідність стрімким змінам, що відбуваються в світі, та можливість адекватної відповіді на виклики часу, оскільки саме системи освіти, спираючись насамперед на досягнення наукові, призначені для вирішення такої соціальної задачі. Відомі зміни поглядів на саму сутність освіти (перш за все перехід на розуміння необхідності її безперервності в сучасних умовах над-динамічного розвитку світу) та значення освіти вищої (маємо приклади точок зору, де навіть доводиться необхідність її обов'язкової загальності) є в даному контексті конкретизацією зазначеної зміни освітніх парадигм. В іншій термінології правомірно, як на наш погляд, відзначити складність процесів, що розглядаються, в діалектичній їх взаємодії як понять сталості

та розвитку, цілісності як однозначності та різноманіття, певної спрямованості та невизначеності й непередбачуваності, і, кінець-кінцем, понять засадничих, що в синергетиці однозначно мають категоріальний статус, а саме: хаосу і порядку.

Визначення порядку надається у одному з фундаментальних тлумачних словників української мови як «правильне або звичне розташування, розміщення чого-небудь», «стан, коли все робиться, виконується так, як слід, відповідно до певних вимог, правил і т. ін.», «злагодженість, узгодженість у діях, організованість», «додержання правил, норм поведінки де-небудь; дисципліна», надається і значення як державного або суспільного ладу чи то устрою, чинних законів, правил, норм поведінки, а також місцевих звичаїв, обрядів і т. ін. Маємо й такі значення: «певна послідовність, черговість чого-небудь» та «спосіб виконання, метод здійснення чого-небудь». Інші значення мають специфічні сенси (військовий, ботанічний тощо) [1]. Це є найбільш розповсюджені й загальноприйняті розуміння та тлумачення порядку як однозначної сталості, що їх у нашій свідомості сформовано як мислення, яке є результатом системи освіти, що сьогодні превалує в нашій школі (і в середній, і у вищій) та спирається на світоглядну парадигму, в основі якої лежать насамперед постулати класичної науки Нового часу. Як відомо, ці постулати і є переважно вираженням того лінійного детермінізму, про який йшлося вище і обмеженість якого доводить синергетичний підхід як загальнонауковий методологічний принцип.

Тому є дуже важливим зрозуміти принципову різницю в одному з ключових понять синергетики, що, можна сказати, має категоріальний статус. Сам засновник синергетичного напрямку в сучасній науці І. Пригожин навіть у формулюванні цього поняття додає цю специфічну якість, якої вона набуває, він називає його «порядок через флуктуації» [4], підкреслюючи, таким чином, не тільки відмінність від класичного детерміністського розуміння порядку, а й називаючи цю відмінність: флуктуаціями в системі синергетичного мислення називаються «коливання», які починаються (зароджуються) в окремій частині системи, а потім розповсюджуються на всю систему, визначаючи її долю як кінцевий результат розвитку [4]. У педагогічній літературі знаходимо таке її визначення: флуктуація – постійні зміни, коливання й відхилення, що породжують стан нестабільності, нерівномірності [5]. Для нового розуміння порядку як «порядку через флуктуації» слід його мислити як ситуацію, що виникла після впливу флуктуації на систему, і тут головним є наступне: у рівноважному стані частки системи (І. Пригожин говорить про молекули) поведуть себе незалежно одна від одної, а в стані нерівноважного між ними встановлюються відносини взаємозв'язку та

взаємовпливу аж до ступеня зчеплення, що має наукову назву когерентності [4].

Правомірною тут виглядає паралель, яку ми можемо провести, якщо поглянути на систему освіти навіть у самому загальному плані. Жорстко детермінована і врівноважена система освіти в цілому складається з чітко визначених часток або «молекул» (школа початкова, середня, вища тощо) досить красномовно ілюструє цю зазначену видатним мислителем некогерентність порядку в класичному детерміністському сенсі, а звідси може витікати велика кількість висновків і завдань суто педагогічного гатунку. Вони стосуються насамперед їхньої змістовної взаємодії, а також і форм взаємозв'язку, але, як на нашу думку, є ще більш плідним погляд на освітянську галузь в цілому в межах суспільства як певної соціальної системи, що може принести, як удається, досить нетривіальні результати, оскільки, по-перше, соціальна система є більш неврівноваженою, можна сказати й так, що вона є неврівноваженою за визначенням завдяки своїй надзвичайній складності; по-друге, під впливом нових когерентних зв'язків суспільства (як цілого, як системи) і освіти (як частки, яка набуває значення «молекули») сама освітянська галузь уже як система, може стати більш когерентною в своїх внутрішніх (а не тільки в зовнішніх, з соціальною системою) зв'язках.

У такому випадку маємо (точніше – можемо мати) «порядок через флуктуації», а значить його осмислення саме таким чином надасть більш адекватні й, відповідно, плідні висновки і результати, у даному випадку в освіті. Іншими словами, так створюються реальні передумови вирішення проблеми адаптації системи освіти до стрімких змін, що відбуваються в світі, а синергетика – (від грецької *sinergeia* – спільна дія) – набуває значення одного з провідних наукових напрямків, який визначено в сучасній науці як природнонауковий вектор розвитку теорії нелінійних динамік, як загальнонаукова програма міждисциплінарних досліджень, котрі вивчають процес самоорганізації та становлення нових упорядкованих структур у відкритих фізичних, біологічних, соціальних, когнітивних, інформаційних, екологічних та інших системах [6].

Слід звернути увагу на те, що особливістю порядку як елемента синергетичної структури є включення в нього негативних і навіть деструктивних елементів і життєвих факторів. На нашу думку це є принципово важливим для педагогіки не просто як виправдання необхідності врахування та руху за наслідками життєвого досвіду в самому буденному і навіть повсякденному сенсі (тобто таким, що не претендують на будь-яку форму узагальнення), а як принципове положення, що відповідає реальним життєвим процесам. Іншими словами, йдеться про включення негативного життєвого досвіду як освітньої необхідності, що може розглядатися і як подолання абстрактності освітніх установок у сенсі

відірваності від життя, а також, з іншого боку, у сенсі їхньої ідеалізації (не в логічній, а онтологічній площині). Йдеться про не просто включення життєвих перипетій у процеси навчання та виховання (які за визначенням і мають бути підготовкою до життя, тобто аж ніяких логічних суперечностей тут немає), а про спрямованість свідомості на осягнення складності та суперечності всього, що оточує людину, що її супроводжує все життя, а головне – що інакше не буває і не може бути.

Термін «синергетика» в науковий обіг було введено Г. Хакеном (Німеччина). У 1977 році вийшла його книга «Синергетика», де розглядається прикладання синергетики до вирішення задач фізики, інформатики, психології та психотерапії. Подальший розвиток і популяризація ідей синергетики в світі пов'язані з ім'ям видатного бельгійського фізико-хіміка російського походження, лауреата Нобелівської премії (1977 р.) І. Пригожина і його учнів та послідовників (І. Антоніу, А. Баблюяц, В. Басіос, Г. Ніколіс, І. Стенгерс та ін.), які презентують сьогодні так звану Брюсельську школу в цій галузі знань. Їхня діяльність пов'язана з застосуванням у різних сферах природознавства моделі нелінійної динаміки, теорії дисипативних структур й обґрунтуванні філософії нестабільності як основи розуміння процесуальності як такої.

Відзначимо, що фактично однодумцем, а потім і певною мірою послідовником І. Пригожина, є Е. Морен (Франція), який одночасно з брюсельськими колегами досліджував загальну теорію систем у застосуванні до соціально-культурних сфер життя. Він розвиває синергетику інженерії пізнання складного і доводить її до вимог радикальної реформи освіти, яку бачить у розвитку трансдисциплінарності, тобто у наведенні мостів, чи то встановленні смислових та змістовних зв'язків між природознавством і гуманітарними науками, а також всередині самого гуманітарного і соціального знання.

Висновки. Праці згаданих та деяких інших учених стали підґрунтям для розвитку так званого синергетичного руху в Російській Федерації, де поступово було створено наукові синергетичні центри в багатьох великих містах (Санкт-Петербург, Саратов, Белгород, Томськ, Іркутськ та ін.), які завдяки своїй активній дослідницькій діяльності набули визнання й за межами країни. Їхні напрацювання відображають специфіку російської школи синергетики і допомагають втілити нові досягнення педагогічної науки в межах синергетичного підходу до швидкоплинних процесів та складних умов сучасності.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
2. Князева Е.Н. Основания синергетики: Синергетическое мировидение / Е.Н. Князева, С.П. Курдюмов. – М. : УРСС / КомКнига, 2010. – 256 с.

3. Кун Т. Структура научных революций / Томас Кун [пер. с англ. В.Ю. Кузнецова]. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2003. – 268 с.
4. Пригожин И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой / И. Пригожин, И. Стенгерс; [пер. с англ.]. / общ. ред. В.И. Аршинова, Ю.Л. Климонтовича и Ю.В. Сачкова. – М. : Прогресс, 1986. – 432 с.
5. Симонов С. Синергетический подход в педагогике [Электронный ресурс] / С.Н. Симонов, О.В. Копаев. – Режим доступа: <http://lib.sportedu.ru/Press/ТРФК/2007N8/p29-31.htm>
6. Філософський енциклопедичний словник / [під ред. В. І. Шинкарук]. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.
7. Фогель А. Философские основания педагогики / А. Фогель. – Митава : 1892. – 134 с.
8. Хакен Г. Синергетика / Герман Хакен. – М. : Мир, 1975. – 272 с.

О.Кітова

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки ПВНЗ
«Краматорський економіко-гуманітарний інститут»*

УДК 37.013.342

ПРОДУКТИВНА ПЕДАГОГІКА У «ПРОГРЕСИВНІЙ ОСВІТІ» Д. ДЬЮІ

Визначено педагогічні ідеї Д. Дьюї, які стали вихідними положеннями сучасної продуктивної педагогіки, зокрема трудового навчання. А саме, розуміння школи як засобу соціалізації особистості, освіти – як шляху до розуміння економічних та індустріальних проблем та засобу адаптації учнів до них, діяльного аспекту – як основи розвитку природних ресурсів дитини.

Ключові слова: *навчання досвідом, трудова діяльність, соціалізація особистості, єдність теорії та практики, педагогічний продукт.*

О. Китова

*кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики ЧВУЗ
«Краматорский экономико-гуманитарный институт»*

ПРОДУКТИВНАЯ ПЕДАГОГИКА В «ПРОГРЕССИВНОМ ОБРАЗОВАНИИ» Д. ДЬЮИ

Определены педагогические идеи Д. Дьюи, которые стали исходными положениями современной продуктивной педагогики и требованиями к трудовому обучению. А именно, понимание школы как средства социализации личности, образования – как пути к пониманию экономических и индустриальных проблем и средства адаптации учащихся к ним, деятельного аспекта – как основы развития природных ресурсов ребенка.

Ключевые слова: *обучение опытом, трудовая деятельность, социализация личности, единство теории и практики, педагогический*